

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано необхідність і місце міжнародних інституцій в системі забезпечення національної безпеки та демографічної безпеки держави. Визначено суть інституціоналізації системи забезпечення демографічної безпеки. Поряд з відомими небезпеками та загрозами в сучасних умовах визначено місце та роль нових нетрадиційних загроз транснаціонального характеру. Розкрито сутність глобальних і спеціальних інституцій міжнародного безпечного середовища та охарактеризовано їх головні напрями, які безпосередньо впливають на складові системи забезпечення демографічної безпеки.

Ключові слова: міжнародні інституції, інституціоналізація, безпекове середовище, національна безпека, демографічна безпека, загрози та небезпеки.

Постановка проблеми. Безпекове середовище забезпечується низкою інституцій на державному та міжнародному рівнях, які визначають напрями та формат забезпечення безпеки.

Кожна держава повинна робити все необхідне до забезпечення власної безпеки, що дасть змогу повною мірою нейтралізувати її небезпеки та загрози, які, не виняток, за настання певних передбачуваних, або непередбачуваних умов можуть стати небезпеками та загрозами. Останні мають здатність зростати у геометричній прогресії та впливати на стан не лише окремої держави, а й світової безпеки.

Формування системи безпеки відбувається з моменту державотворення України. В Декларації про державний суверенітет України визначалися основні питання забезпечення безпеки загалом і демографічної безпеки зокрема. В державі існує інституційна система управління безпекою. Формування інституційного середовища забезпечення безпеки відбувається завдяки модернізації існуючих і створення нових інституцій, функціональними обов'язками яких повинні бути система нагляду та контролю за основними суб'єктами безпеки держави.

Визначення парадигми демографічної безпеки ґрунтується на обґрунтуванні інституційної архітектури.

Інституціоналізація забезпечення демографічної безпеки – система інститутів щодо забезпечення розширеного відтворення населення (безперервного відновлення його чисельності та структури через зміну поколінь), які в сучасних умовах характеризуються створенням

нової інституціональної архітектури, чільне місце в якій потрібно віднести нагляду та контролю.

Базисом інституціоналізації демографічної безпеки слугує Конституція України. В ній закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Однак в ній не закріплено нормативно саме захист демографічної безпеки.

Небезпеки та загрози у безпековому середовищі в сучасних умовах зазнають переродження, яке полягає у переформатуванні внутрішніх загроз у зовнішні та зовнішніх у внутрішні. Ці загрози спостерігаються у всіх складових безпеки.

В сучасних умовах, як правило, кожна держава сподівається на підтримку безпеки ззовні і окремих держав, і міжнародних організацій.

Стратегічні підходи до забезпечення безпеки в такому мінливому міжнародному безпековому середовищі впливають на визначення цілей та засобів діяльності міжнародних безпекових організацій, що і визначає бажання кожної держави взяти участь в них, залежно від небезпек і загроз її національним інтересам.

Стан дослідження. Вивченням інституціалізації займалися іноземні та вітчизняні дослідники. Дж. Петерсон, М. Шаклетон в своїх працях досліджували інституційну базу зовнішньої та безпекової політики [2]. К. Гілл та М. Сміт аналізувати особливості розвитку безпекової політики ЄС [3] та ін.

Значні напрацювання в цій сфері є у працях вітчизняних науковців [4; 5; 6; 7; 8].

На жаль, питання інституційності в системі забезпечення демографічної безпеки не вивчалось.

Мета статті – з'ясувати особливості міжнародної інституційної архітектури системи забезпечення демографічної безпеки.

Виклад основних положень. Поряд з відомими небезпеками та загрозами в сучасних умовах дедалі більше виявляються нетрадиційні нові загрози транснаціонального характеру. До них належать міжнародний тероризм, транснаціональна злочинність, морське піратство, етнічний сепаратизм, релігійний екстремізм, незаконна міграція, наркобізнес, кіберзлочинність та інші.

Стають більш актуальними загрози у військовій, інформаційній, прісноводній, продовольчій та енергетичній безпеках, екологічні загрози, які розкриваються у природних і техногенних катастрофах та спричинені масштабними надзвичайними ситуаціями. Постає питання про проблеми блокування розповсюдження зброї масового знищення.

«Гострими залишаються суперечки з приводу морських акваторій та ряду прикордонних територій. Реальні загрози подальшого розпаду «недієздатних» держав» [9].

З іншого боку, розглядаючи глобалізацію державної безпеки, необхідно зазначити, що існують загрози щодо підвищенні рівня як взаємозалежності, так і взаємної вразливості держав. За таких умов їм загрожує послаблення внутрішнього суверенітету держави у великому спектрі політичних питань. Такі умови обмежують можливості урядів самостійно вирішувати національні питання та, відповідно, самостійно впливати на шлях розвитку та долю суспільства.

Вирішити проблеми забезпечення національної безпеки і покращення глобального співробітництва, на нашу думку, сьогодні можна колективними зусиллями та їх інституціями.

Інституціоналізація – це перетворення політичного явища або процесу в чітко сформовані політичні інститути, в упорядкований процес з певною структурою міждержавних відносин, заснованих на нових принципах співпраці, єдиною дисципліною та правилами поведінки для учасників [10].

Формування світової інституціональної архітектури системи безпеки характеризується проблемою конкуруючих і децю дублюючих структур, в яких перетинаються і програми, і функції.

Всі інституції міжнародного безпекового середовища поділяємо на глобальні та спеціальні.

До глобальних безпекових інституцій в системі забезпечення демографічної безпеки у Європі є Організація безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ), Рада Європи (РЄ), Організація Об'єднаних Націй (ООН).

Значну роль у забезпеченні безпекового середовища в Європі виконує організація безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ), яка прагне гарантувати загальну і всеохоплювальну безпеку її учасникам на основі необхідності побудови цілісної демократичної та мирної Європи.

Побудова ОБСЄ ґрунтується на таких принципах, як рівноправність держав, незалежно від їх рівня економічного і соціального розвитку, верховенства права, прав людини, соціальної справедливості, ринкової економіки, демократії та збереження довкілля.

Основною функцією ОБСЄ є попередження та запобігання конфліктів, а також урегулювання загроз. ОБСЄ має функції консультативного форуму, основним напрямом діяльності якого є моніторинг і сприяння врегулюванню конфліктів, обговорення питань співробітництва у різних галузях, як це передбачено в Гельсінському

Заключному акті 1975 р. та Паризькій хартії 1990 р. і низці інших документів.

ОБСЄ має змогу проводити контроль за озброєнням, економічним і культурним співробітництвом, захистом прав людини. Її обмеженість фінансовими, інституційними та організаційними можливостями сприяла стримуванню ефективної діяльності у сфері безпеки. Це було очевидно з моменту анексії Російською Федерацією української території, а саме – Криму, та ситуації на сході України.

Велике значення у забезпеченні всебічної демографічної безпеки має ЄС. Він розглядає зміцнення ОБСЄ як основного елемента системи європейської безпеки. Розширення ЄС за рахунок країн-членів із Центральної та Південно-Східної Європи дозволяє стверджувати, що саме ці країни виконуватимуть провідну роль у системі забезпечення європейської безпеки. Актуальним питанням сьогодення є взаємодія євroatлантичного і євразійського просторів безпеки. ОБСЄ активно співпрацює з такими основними безпековими інститутами, як РБ ООН, НАТО, ЄС, РС. Ця співпраця обумовлена бажанням охопити якомога ширше коло безпекових питань. Серед згаданих інституцій найбільш вагомим є співпраця на політичному та оперативному рівнях ОБСЄ і НАТО, яка спрямована на різні рівні безпекових викликів: попередження конфліктів і кризове врегулювання.

Основна роль у забезпеченні безпеки на європейському просторі належить НАТО, куди входять країни-члени ЄС. ЄС має свою зовнішню безпекову політику, включаючи оборону. Він головним чином звертає увагу на незначні загрози і хоче бути більш незалежним від США, але у вирішенні глобальних питань безпеки сподівається на можливість НАТО.

НАТО, ґрунтуючись на оборонному потенціалі своїх членів, є військово-політичною організацією, де основний вплив мають США.

«У розбудові своєї безпекової політики та стратегії ЄС акцентує увагу більше на загрози «м'якого» типу і прагне до більшої незалежності від впливів США, але все ж при вирішенні більшості традиційних питань безпеки покладається на можливість НАТО» [11].

Сфера м'якої безпеки полягає насамперед у тому, що ЄС здійснює постконфліктне врегулювання, яке базується на наданні допомоги в цивільному управлінні.

Інституцією, що відповідає за реалізацію системи безпеки, а отже і демографічної безпеки в ЄС, є Рада ЄС, чи Рада Міністрів. До повноважень Ради ЄС належать:

– узгодженість зовнішніх політик країн ЄС із визначеними цілями зовнішньої політики;

– організація загальної зовнішньої та безпекової політики відповідно до встановлених Європейською Радою стратегічних напрямів.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) охоплює Генеральну Асамблею, Раду безпеки, Економічну і соціальну раду, Дитячий фонд ООН, Світову продовольчу програму ООН.

Генеральна Асамблея підтримує міжнародне право та безпеку. Вона обговорює питання та розробляє рекомендації щодо:

- забезпечення міжнародного миру і безпеки;
- повноважень і функцій будь-якого органу ООН;
- сприяння міжнародному співробітництву в політиці, у розвитку і кодифікації міжнародного права, дотриманні прав людини і основних свобод, в економічній та соціальній сферах;
- мирного врегулювання надзвичайних ситуацій між державами.

У Статті 25 Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., зазначено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, зокрема їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який необхідний для підтримки здоров'я і добробуту її та її сім'ї, право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [12].

Рада Безпеки ООН (РБ ООН) має прерогативу у прийнятті рішень, що обов'язкові у виконанні всіма членами ООН. Її скликають за необхідності, а саме у разі:

- розслідування міжнародних ситуацій чи спорів у питаннях безпеки та миру;
- розкриття наявності світової загрози;
- виявлення недотримання миру та вияву агресії;
- надання рекомендацій та розробки заходів щодо відновлення міжнародного миру та безпеки.

Визначені писані передумови скликання РБ ООН у підтримці миру та безпеки передбачають санкції проти порушників, до яких входять військові операції, введення миротворчих формувань у зону конфлікту, постконфліктне врегулювання та інше.

Розширення ЄС, членів ОБСЄ та значного впливу на безпекове середовище НАТО сприяло незадоволенню керівництва Росії. Її інтереси залишилися відстороненими від умов загальноєвропейського безпекового процесу, що сприяло створенню ОДКБ, де Росія є чи не головним її членом.

Діяльність ОДКБ є «інструментом реалізації російської зовнішньої політики, засобом відновлення впливу Росії на пострадянському просторі» [13].

ОДКБ характеризується багатofункціональністю, що визначається злиттям в одній структурі функцій двох специфічних структурних елементів.

До першої входить протидія традиційним зовнішнім військовим загрозам (стикування і зрощування військових інфраструктур семи країн-членів (Вірменія, Білорусія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан, Узбекистан) та створення військового союзу). До другої – протидія новим загрозам і викликам (боротьба з наркотрафіком, незаконною міграцією, тероризмом тощо).

Організатори сподівалися на те, що ОДКБ в перспективі міг би виконувати визначальну роль в умовах формування нової архітектури безпеки в Євразії.

ОДКБ позиціонує себе організацією щодо забезпечення мирної, демократичної Європи, а саме – передбачає налагодження співробітництва у політично-військовій (контроль за розповсюдженням озброєнь, попередження конфліктів), економіко-екологічній (налагодження співробітництва у економічній та екологічній безпеці) та гуманітарній сферах (захист прав людини, розвиток демократичних інститутів).

До спеціальних безпекових міжнародних інституцій системи забезпечення демографічної безпеки відносимо організації, що на території України забезпечують мінімізацію загроз у різних сферах життя. Власне вони безпосередньо впливають на складові системи забезпечення демографічної безпеки.

За сприяння та допомоги ООН це: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ); Фонд народонаселення ООН (ЮНФПА); Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ); Організація з питань продовольства та сільського господарства (ФАО); Міжнародна організація праці (МОП); Міжнародна організація з міграції (МОМ); Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН); Міжнародне агентство атомної енергетики (МАРАТЕ). Велике значення щодо забезпечення демографічної безпеки має Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), діяльність якої спрямована на охорону довкілля.

Забезпечити демографічну безпеку та мінімізувати її загрози допомагають в нашій державі також: Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН); Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), і Міжнародна фінансова корпорація (МФК).

Для мінімізації загроз і забезпечення демографічної безпеки ООН надаватиме допомогу нашій державі у таких сферах:

- впровадження інституційних реформ, спрямованих на забезпечення прав людини;
- забезпечення рівного доступу населення до суспільних благ і реалізації прав людини;
- покращення стану системи охорони здоров'я та якості медичного обслуговування;
- досягнення добробуту завдяки усебічному розвитку суспільства.

Україна є членом Ради ООН з прав людини, також вона стала членом Комісії з народонаселення і розвитку, Комісії з запобігання злочинності та кримінального правосуддя, Комісії сталого розвитку, Комісії соціального розвитку економічної та соціальної ради.

Питаннями ліквідації бідності та безробіття особливо серед молоді та соціальною політикою займається Комісія соціального розвитку економічної та соціальної ради ООН (ЕКОСОР).

Надання допомоги бідним дітям та питання покращення стану їх здоров'я, харчування та умов проживання здійснює Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), який функціонує в Україні з 1997 року. Метою його діяльності є покращення життя сімей та дітей та теренах України.

За підтримки ЮНІСЕФ Уряду України були створені програми з охорони здоров'я, харчування, освіти та захисту дітей. ЮНІСЕФ визначає пріоритетними питання обстоювання прав дітей та захисту найуразливіших і знедолених.

У зв'язку з тим, що добробут дітей залежить від добробуту їх матерів, ЮНІСЕФ спрямовує свою працю у бік покращення здоров'я, освіти та захисту прав матерів нашої країни.

За допомогою Представництва ЮНІСЕФ в Україні були розроблені програми захисту материнства; зменшення дитячої смертності, охорони здоров'я, харчування, освіти та захисту для дітей; зупинення поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, захисту вразливих категорій і сприяння гендерній рівності.

Саме демографічні процеси досліджує Фонд ООН з народонаселення (ЮНФПА). Велика увага приділяється демографічній безпеці, адже скорочення населення є загрозою національній безпеці.

За сприяння ООН і Міжнародної організації праці (МОП) в Україні проводились дослідження «Вимір бідності»; «Гідна праця в Україні».

Завдяки цим дослідженням вивчалася величина доходів населення, наявність своєчасного соціального захисту, введення комплексної системи навчання, можливість підвищення кваліфікації та перекваліфікації працюючих, міграція працюючого населення, що базувалися на упорядкуванні українського трудового законодавства відповідно до стандартів ЄС.

Забезпечення демографічної безпеки в нашій державі здійснюється також за сприяння Продовольчої сільськогосподарської організації ООН (ФАО).

За її допомоги в державі реалізовані такі програми: створення інформаційної системи, оснащення лабораторії контролю за якістю сільськогосподарської продукції, відповідно до світових вимог, і формування екологічної програми з біодизеля.

Плідною є співпраця з ЮНЕСКО, завдяки якій в Україні діють наукові комітети з біоетики, науково-технічної інформації, розробляється програма «Людина і біосфера» тощо.

Україна з Європейською економічною комісією ООН співпрацює над покращенням регіональної співпраці у енергетиці, транспорті, екології.

Програма розвитку ООН (ПРООН), співпрацюючи з іншими агенціями ООН, в Україні значну увагу приділяє питанням соціально-економічного зростання; подолання бідності; управління; стану навколишнього середовища.

Комісія з запобігання злочинності та кримінального правосуддя вирішує питання, пов'язані із зловживанням владою та попередженням корупції.

Висновок. Сучасні умови вимагають змін, які насамперед полягають у модернізації нашої держави, що передбачають реформи національної економіки, соціального захисту, системи освіти та охорони здоров'я, екологічної ситуації.

Такі перетворення повинні здійснюватися за умови створення нових і модернізації діючих інститутів. Отже, маємо стати свідками створення нової інституційної архітектури системи забезпечення демографічної безпеки, в якій нагляд і контроль повинні посісти чільне місце.

---

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Peterson J. The institutions of the European Union / J. Peterson, M. Shackleton. – New York: Oxford University Press, 2006. – 390 p.
3. Hill C. International relation sand the European Union / C. Hill, M. Smith. – New York: Oxford University Press, 2005. – 492 p.
4. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / за ред. З. Ватаманюка. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 648 с.
5. Грицяк І. А. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник / за заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого та ін. – Х.: Вид-во Хар РІ НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.; Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади: монографія / І. А. Грицяк. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.
6. Критерії членства в СOT, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України / І. І. Жовква, Г. П. Немиря, Г. М. Перепелиця та ін. – К.: Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, 2007. – 84 с.
7. Институциональная архитектоника и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Хорт, 2008. – 928 с.
8. Чухно А. Институціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4–11.
9. ОДКБ: ответственная безопасность / под общ. ред. И. Ю. Юргенса, Председателя Правления Института современного развития. – М., 2011. – 67 с. – С. 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insor-russia.ru/files/ODKB.pdf>
10. Рева С. И. Институционализация международного сотрудничества как метод противодействия террористической угрозе / С. И. Рева // Вестник КРСУ. – 2008. – Том 8. – № 7. – С. 19–23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: arch.kyurlibnet.kg/uploads/Reva%20S.I..pd
11. Роль ОБСЕ у формуванні європейського середовища безпеки / Парахонський Борис Олександрович, Яворська Галина Михайлівна // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 109–114.
12. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. (E/CONF.65/20) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/documen/declarat/declhr.htm>.
13. Кравченко В. ОДКБ: Повернення до пройденого / В. Кравченко // Дзеркало тижня. – 2009. – 14 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/odkb_povernennya_do_proydenogo.html

Хомин О. И. Международные организации в системе обеспечения демографической безопасности Украины

Определено место международных организаций в системе обеспечения национальной безопасности и демографической безопасности государства. Изучена сущность институционализации системы обеспечения демографической безопасности.

Наряду с известными опасностями и угрозами в современных условиях определено место и роль новых нетрадиционных угроз транснационального характера. Раскрыта сущность глобальных и специальных институтов среды международной безопасности, охарактеризованы основные направления воздействия на составляющие системы.

Ключевые слова: международные институты, институционализация, среда безопасности, национальная безопасность, демографическая безопасность, угрозы и опасности.

Khomyn O. Y. International organizations are in the system of providing of demographic safety of Ukraine

A necessity and place of international organizations for the system of providing of national safety and in accordance demographic safety of the state is analyzed. Essence of institutionalization of the system of providing of demographic safety is certain. Institutionalization of providing of demographic safety as a system of institutes on providing of the extended reproduction of population (continuous renewal of his quantity and structure through a digenesis) is examined. This system forms new institution architecture, a main place in which is taken a supervision and control. Danger and threat in the environment of safety, that suffer a regeneration essence which consists of transformation of internal threats in external and internal spheres are described. It is marked that in modern terms every state counts on support of the safety from outside both the separate states and international organizations.

It is certain that the strategic going providing of safety in an international environment influence on determination of aims and facilities of activity of international organizations of safety systems depending on dangers and threats to national interests of the state.

Along with the known dangers and threats, a place and role of new untraditional threats of transnational character is certain in modern terms. International terrorism, transnational criminality, marine piracy, ethnic separatism, religious extremism, illegal migration, drug dealing, cyber crime etc.

Essence of global and special institutes of international environment of safety is exposed and their basic directions are described. To global institutions in the system of providing of demographic safety take Organization of safety and collaboration in Europe (OBSE), European Union (ES), Organization of the North-Atlantic agreement (NATO), Advice of Europe (THIS), Organization of the Incorporated Nations (UNO), Agreement about collective security (ODKB).

To the special international institutes of safety of the system of providing of demographic safety take organizations, that on territory of Ukraine provide minimization of threats in the different spheres of life. The structures of United Nations, which directly influence on the making systems of providing the demographic safety belong here.

Key words: international institutes, institutionalization, environment of safety, national safety, demographic safety, threats and dangers.

Стаття надійшла 30 жовтня 2014 р.